

[illegible]

կան և մտաւոր ապագայն, ինչպէս և մեր եկեղեցու ու սուրբ աթոռի նըշանակութիւնն ու ազդեցութիւնն ապահոված են:

Մենք այս յօդուածով միտք չունենք ասելու, որ ս. Եղիշիմի ընդհանրական կաթողիկոսը միայն Ռուսաստանի հայերի համար է. ոչ: Անկախ վերոյիշեալ կեանքից ով էլ լինի մեր ապագայ կաթողիկոսը, նա պէտք է սերտ կապ պահպանէ սուրբ աթոռի և բոլոր ազգի մէջ, որքան կը ներքէ ապագի զանազան տէրութեանց մէջ ցրուած վիճակը: Թէ աթոռն և թէ՛ Կ. Պոլսի ազգային ժողովը պէտք է աշխատեն որոշելու այն կայն, որով տաճկահայերը պիտի կապուին Աթոռի հետ: Պարզ է, որ սրա սերտութիւնը կախած կը լինի այն բարեկամական յարաբերութիւնից, որ տեղի կ'ունենայ այնտե՛րութեանց մէջ, ուր ցրուած են հայ ազգի մասերը, մենք անկարող ենք այդ յարաբերութեանց ազդեցութիւնից ազատ լինել:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Բ Ե Ր Լ Ի Ն

20/1 յուլիսի

Հայրենագիտութեան առթիւ. պատասխան պ. Կ. Կոստանեանին (տես զարգ. № 10-)

Հայոց ներկայ մանկավարժական գրականութիւնը այնքան տղբատ է և կարօտ օգնութեան, որ ամէն մի նոր լոյս ընծայուող գիրք անպատճառ պէտք է ուրախութիւն պատճառէ իւրաքանչիւր հային: Պէտք է խրատուսել նրանց, որոնք այդ գրականութեան ծառայելու համար յանձն են

է.

Ջարխէզ գիւղը. — Թարսաշի կայտաւոր. — Թարս չայը. — Բերդերի միացորդներ.

Կառքս սլացաւ Դիւրջանից գէպի թիւրապան. չորսը տարածուեալ են ընդարձակ անտառներ, սայրեր և ձորեր. հասայ, Դիւրջանից եօթ վերտ անցած, Բէղիկի բանակը (Редина баян), Երբեմն մի քանի տասնեակ տարի առաջ, երբ կառավարութեան հրամանով մշակելիս են եղել Դիւրջանի ձորի փոստային ճանապարհը, վերջինիս վերահսկող մի խումբ զինուորներ, Բէղիկի առաջնորդութեամբ, բնակուելիս են եղել այստեղ և իւր անունը՝ յիշատակել է մինչև այժմ:

Այժմ այդտեղ կանգնած են խնուղու վերայ երկու երեք տուն, կարծեք պատկանում են ճանապարհը հարթող ինժեներներին: Սորանից յետոյ գալիս է մի փոքրիկ կամուրջ, որ ճանապարհը դարձնում է Աղստեի ձախ ափը:

Կամուրջն անցած ես մտաբերեցի երկու պատմական սրբավայր, երկու երբեմն շատ նշանաւոր վանք, որոնց մինչև այժմ բազմ չեմ ունեցել անձամբ տեսնել: Աղստեից գէպի աջ, կանգնած տեղիցս բաւական հեռու, անտառի մէջ գնւ ես կանգնած էի իւր ժամանակ հըռչակաւոր Գօշ Մխիթար վարդապետի վանքը, որին տեղացիք իւրեանց բար-

տունում ամենայն տեսակ դժուարութիւններով ինչ հեղինակ և լինի միշտ նմանակալէ սխալի, միշտ կարօտ է մատենախօսի օգնութեան՝ քննութեան, բայց մատենախօսողը պէտք է նախ շատ լաւ իմանայ այն առարկան, որ քննում է, երկրորդ՝ քննութեան ձևը պէտք է ուսումնասիրած լինի և երրորդ՝ պէտք է անկողմնապահ լինի հեռու միանգամայն մասնաւոր հաշիւներէ:

Այդ ձևով գիրք քննելու համար հարկաւոր է ամբողջ օրեր և ոչ ժամեր:

Մեզանում մատենախօսութիւն կամ քննութիւն ասած բանը իւր բուն մտքով չէ կայ: Մի որ և ինչ գրքի քննութիւն միայն այն ժամանակ է լոյս ընծայուում, երբ հեղինակի հակառակորդը իւր մասնաւոր հաշիւն ունի հեղինակի հետ: Կէս յարգելի քննիչը գրքի երկու չը տեսած պարծենում է: Ետևէք ինչպէս կը խոստատակն մտնէք ինչպէս կը մրտնամ և այլն: Գրիչը ձեռք է առնում առաջուց գրքի թէ՛ ինչ պէտք է գրի. ինչ աչքով պէտք է նայի գրքի վերայ (միւսոյն ծաղկից մեղուց մեղու է շինում օճը թոյն) և նրան ինչ գոյնով պէտք է ցոյց տայ: Էլ ածականներ չի մտնում որ գրքի և նրա հեղինակի գլխին չը թափի:

Կան այնպիսիք ևս, որոնք գուցէ ոչինչ հաշիւ չունեն հեղինակի հետ, բայց միայն իրանց զիտուն ցոյց տալու համար և այդ զիտութիւնը այլոց հայհայելով տեսնելով, սխալմ են գրքի քննիչ ու պուճախը ընկնել միմիայն սխալներ և պակասութիւններ որոնել: Երբեք միայն ուղիղ են և իր հնարքով ծուռ մեկնել, ստախոսել, զրպարտել, միմիայն գրիչը սեւայնելու ու իւրեանց զիտուն ցոյց

բառով անուանում են Կեօշայ վանք: Նոյն գետի ձախ ափից հեռու, հիւսնալի ձորի մէջ, խիտ անտառով շրջապատուած Հաղարծնի վանքն է:

Դեռ չը հասած թարսաշի կայտաւորին, ձախ կողմից բլուրի լանջին կայած է մի իշուառ գիւղ հայ բնակութեամբ, անունը Ջարխէզ: Տեղացի թուրքերը կոչում են Չուրստան: Մի ժայռի վերայ կան շարեշար խաչեր, որից ծագում է գիւղի անունը՝ այն է Շարխաչ, որի աղբատունն է Ջարխէզ: Մի քանի տարի առաջ փոստայի կայտաւորը եղել է այստեղ և այժմ էլ հէնց երեւում է հին շինութեանց պատերը: Յետոյ, վերջին ժամանակում, կարծեք խնուղու շինելու միջոցին, կայտաւոր տեղափոխել են քիչ գէպի արեւելք, Թարս չայի մօտ:

Թարս չայի կայտաւոր մի ողանջիկ տեղ է, Գեղեցիկ հարթ հովիտ, կայտաւորն առաջ, գէպի հարաւ, 30—40 քայլ հեռու Աղստեի սրբնթաց հոսանքին է, իսկ գետից անմիջապէս բարձրանում է ժայռապատ լիւսը՝ երեսը ծածկուած խիտ անտառով: Ով անցնէ այս ճանապարհով՝ անկարելի բան է որ չը հաւանի այս կայտաւորը, Նոյն իսկ կայտաւորը ընդարձակ շինութիւնը շատ յարմար է և գեղեցիկ: Թարս չայը պատուական տեղ է:

Հետաքրքիր է և Թարս չայ բառի ծագումը: Կայտաւորից քուռորդ կամ կէս վերտ ներքև, Աղստեին աջ կող-

տալու համար, առանց աշխատելու գրքի մասին մի կատարեալ գաղափար առնու ընթերցողաց:

Այս տեսակներից է և այն քննութիւնը, որ լոյս տեսաւ զարգացող ամենագրի № 10-ում: Կ. Կոստանեանց ստորագրութեամբ «Հայրենագիտութիւն» վերնագրով գրքի վերաբերութեամբ:

Վերոյիշեալ քննութիւնը, որ իսկապէս մեղք է քննութիւն համար, երեք մասի կարելի է բաժանել. ա) անգրագիտութիւն. բ) ստախոսութիւն. գ) տգիտութիւն:

Ա) Անգրագիտութիւն. քննիչը Պ. Կոստանեանը փոխանակ սահմանութեամբ գիրքը քննելու մասին քննիչին է անուում: Հայաբնակ երկրների աշխարհագրութիւնը անուանում է ընդանաւոր աշխարհագրութիւն (եր. 53) ինչ զինքնաշարժական եղանակի հոշակող է անուանում, բոլոր հայ ուսուցիչներին իմ փառքս պաշտօնակիցներն է անուանում (եր. 54): Ձը գիտեմ պ. Կոստանեանցին ով է իրաւունք տուել բոլոր հայ ուսուցիչներին անպատուել իմ խոնարհներ անուանելով: Պ. Կոստանեանցը գուհիարար հայհայում է ստախոս, սեպանք (եր. 54), պարծեցող (եր.) բառերով պ. Կոստանեանցը անփաստ զրպարտութիւններ է թափում գրքի գլխին անուանելով նրան ժողովրդի չը ծառայող, անձիշտ, անկախտար, սխալ, վիճելի, կասկածելի անորոշ հակասող, խառնուրդներ, հին և նոր շիւթութիւն, ճիշտ ու անձիշտ միացած, սխալ և ուղիղ մի տեղ դուժմարած, երկակայաններ իսկութեան հետ խառնած, վերացականը զրախանի հետ խառնած, մեքենայական ձևակերպութիւն ստացած, և այլն և այլն:

Ստու մի երես քննութեան մէջ

(բաց հանելով գրքիցս արտագրած մասերը) այսքան ածականներ է թափում, որ բացի իւր կրթութիւնը ուրիշ ոչինչ չի ցոյց տալիս. արդեօք աւելի լաւ չէր լինի ուղիղի սխալը ցոյց տալով մատնացոյց անել ուղիղ վերայ, որից կարող էին օգտուել և հեղինակը և ընթերցողը:

Բ) Ստախոսութիւն. քննիչին է անուում: Պ. Կոստանեանցը գիրքը սեւաշնչելու համար չը խնայելով ոչ մի միջոց մինչև անգամ ստախոսութեան է դիմում: 1) ասում է, որ խուսու մասին շատ է խօսվում քան որ և ինչ ուրիշ քաղաքի: Թող ցանկացող բանայ գիրքը և համոզվի, որ շատ ուրիշ քաղաքների մասին Թիֆլիսի վարդապետ և այլն աւելի են նշանակալիւմ քան խուսին: 2) ասում է խուս: Նկարագրութիւնը մի և կէս երես է բռնում: Գա նոյնպէս սխալ է: խուս: Նկարագրութիւնը միայն մօտ կէս երես է բռնում: 3) խուս: Նկարագրութիւնը, ասում է պարուն, այնքան շատ է, որ կարծես կենդանու լինի հայրենագիտութեան: Կենդանու Թիֆլիսն է, որ բռնում է 28 երես և ոչ խուսին, որ կէս երես տեղ է բռնում:

Գ) Տգիտութիւն: Պ. Կոստանեանցը հէնց իւր քննութեան սկզբից փայլում է տգիտութեամբ գիրք քննելու: Նա ասում է. «Հայրենագիտութեան նորութիւնը իսկապէս այն է, ինչ որ նախին հայաստանին է վերաբերում, այդ մասի մէջ պէտք է երեւի մանկավարժական դրականութեան յառաջդիմութիւնը, այստեղ է իսկապէս զօրծի նորութեան և ինքնուրոյնութեան գերազանցութիւնը, վերջապէս այդ մասի մէջ պէտք է երեւի աղբիւրների ընտրութիւնը և զործադրութիւնը: Ահա ուրեմն պ. Կոստանեանը ինչպէս

է հասկացել «Հայրենագիտութեան» նշանակութիւնը, ինչ նպատակ է զընուած և ինչ է կամենում պահանջել, այն ձեռնարկից, որ միմիայն աշխարհագրութեան նախապատրաստող և տարրական հասկացողութիւններ անգող է: Պ. Կոստանեանցը այնպիսի նպատակ է դնում, որ միանգամայն հեռու է «Հայրենագիտութեան» ասուած առարկայից: Այդ սխալը նպատակին հետեւելով մինչև վերջը այնպէս էլ սխալ հետեւողութիւններ անելով է առաջ գնում: Պ. Կոստանեանը, որ միանգամայն անտեղեակ է հայրենագիտութեան կոչումը նոր առարկայից, այդ առարկայի բոլոր նորութիւնը նախկին Հայաստանի մէջ է օրոնում: Թողնելով ամբողջ գրքի միւս բոլոր մասերը: Պ. Կոստանեանցը մասնագէտ չը լինելով և աշխարհագրութեան, աշխարհագրութեան գլխաւոր կետերը թողած միանգամայն պատահականների վերայ է ուղարկութիւն դարձնում: պ. Կոստանեանցը տեղեակ չը լինելով հայրենագիտութեան նշանակութեան և նշանակութեան հետ այժմեան մանկավարժական գրականութեան մէջ միանգամայն լուում է այդ կողմից և միմիայն մի քանի շաղկած անպատկան նկատողութիւններ է անում, իսկ այն մի քանի պատահական կետերում, որ ձգնում է մանկավարժօրէն խօսալ գրքի վերայ սխալ մէջ է ընկնում (օրինակ ուսածը երկրորդ անգամ ուսուցանելու հարկ չը պիտի լինի և այլն):

Գալով այն մի քանի ցուցմունքներին, որոնք վերաբերում են թուրքիւն: Ճշմարիտ նրանք սխալուած են հակառակ իմ կամքի մի տեղ ուսումնարանի թիւը աւելի միւս տեղ պակաս է գրած նոյնպէս եկեղեցիների: Բայց դրանք աշխարհագրութեան

րանց վերայ շատ յաճախ պատահում են վարդերի այժմամբներ:

Հին ժամանակներում, մասնաւոր ձի դարում, ժողովուրդը միշտ օգուտ էր քաղում սրանցիման ամուր տեղիցից: Արդարեւ այս ժայռերից երկուսի վերայ հեռուից անգամ նշմարելի են բերդապատերի մնացորդներ: Մինը գետի ձախ, միւսը աջ կողմումն է և համարեա դեմ առ գէմ: Մինը կոչվում է տեղացիներից օլըզգաւսիս, միւսը՝ Եմաթաղաւսիս երկուսն էլ մասնաւոր մասն նկարագրուած են և Վիգու Հայաստանի լրագրում տարած են 10 տարի առաջ մի այնցիւրի աշխատութեամբ:

Ահա երեք հեռուից Քարվանսարայ գիւղը բարձրութեան վերայ, Նկատում էք. որ Դիւրջանից մինչև Քարվանսարայ 65 վերտ տարածութիւն է, և ընդ ամենը մէջ տեղում կայ միայն մի գիւղ՝ Ջարխէզ, ըստորում ամեն տեղ անտառ, սակաւաբիւ վարելահողեր հազիւ կարող են կերակրել մի գիւղ:

Դիւրջանից դուրս գալով ես ճանապարհի վերայ անդադար տեսնում էի Պարսկաստան վերադառնող թուրք մշակներ, մանաւորներ ուսերին և պաշարը շաղկած: Նոքա մի բան վստահելու համար եկել են հունձ անելու: Ղաղախում և կուր գետի ափերում, Այժմ գործերը վերադարձնում են իսկ վերադառնում էին հայրենիք: Հատհատ սայլեր բարձած՝ նայապէս

յաճախ հանդիպում էին ինձ: Նոքա Աղստեի ստորին ափերից ձմերուկ և սեխ էին տանում Դիւրջան վաճառելու:

Ե.

Քարվանսարայ գիւղը. — Ծխական գաղութը. — Սրբազան Այլազանի կարգադրութիւնը. — Հին դպրոց. — Գնդապետ ուսուցիչ. — Ճանապարհորդ գնդապետի սպանութիւնը:

Քարվանսարայ գիւղը հայաբնակ է Աղստեի աջ ափի վերայ: Տեղը թեք է գէպի գետը: Մշտական խմելու ջուրը վերին Աղզան գիւղի գետակիցն է: Աղբիւրից զուրկ է: Բնակիչների մեծ մասը պարապում է հողագործութեամբ, փոքր մասը առեւտրով նոյն իսկ գիւղի մէջ: Սորա համար՝ Աղստեի ափում խնուղու վերայ կան մի քանի շարիշար խանութներ, ոմանք գործող, ոմանք փակ:

Վաճառականութիւնը ինչպէս ամեն տեղ, այնպէս և Քարվանսարայում չէ կարողանում ազատ մնալ ամենատեսակ խաբարայութիւնից, խարդախութեանց քաղութիւնը հասնում է մինչև այն Հիւրփելլիսի սիւները, որ այժմ սեպականութիւնը սեպականացնելով իւրեանց՝ ազատօրէն ծախում են նորան իւրեանց խանութներում:

Վերջին պատերազմի վառ ժամանակ, 1877—78 թուականին, առետք:

վերջնական երկրորդական կետեր են, որ մեծ նշանակութիւն չունին և կարելի է արագորէւ Պ. Կոստանեանի քննութիւնից ոչ մի կատարելապէս հասկացողութիւն չի կարելի կազմել քննութեան վրայ մասին Արաքս գի իմ խօսքերը ևս դատարի չը լինին ևս այստեղ կը նշանակեմ այն պարունակը որով իմէ քննելու պ. Կոստանեանը չարեանագիտութեան ձեռնարկը մեծ օգուտ տուած կը լինէր հեղինակին, ընթերցող հասարակութեան և շաշտ. րեւոյթութեան մշակման:

Ա) Ի՞նչ է հայրենագիտութեան նշանակութիւնը ընդհանրապէս. ի՞նչպէս հեղինակն է հասկացել և կամենում է գործադրել:

Բ) Ի՞նչ հասկերի համար է հայրենագիտութիւնը նշանակուած. ի՞նչպէս հեղինակն է նշանակուած:

Գ) Արդատեանի համար է նշանակուած հայրենագիտութիւնը ընդհանրապէս և հեղինակի գրողի:

Դ) Ի՞նչ ձևով պէտք է աւանդել հայրենագիտութիւնը ընդհանրապէս և ի՞նչպէս է աւանդում հեղինակը:

Ե) Ի՞նչ միջոցներ է գործ դրում ներքին աւանդելու և աւելի մատչելի կացուցանելու համար:

Ձ) Արքան աստիճանաբար՝ տեղի, ժամանակի, հասակի և զարգացման համաձայն աւանդվում է ներքին:

Է) Արքան յաջող են կազմած այն շրջանները որոնք հայրենագիտութեան կոնցեպտիւնի ուղղութեան յատկանշին են:

Ը) Արքան այդ շրջանները ամփոփ են բովանդակութեամբ:

Թ) Ամբողջ նիւթի ծաւալը և բովանդակութիւնը որքան համապատասխանում են տուած ժամանակին, մանկանց հասակին և նպատակի յաջող հասնելուն:

Ճ) Արքան յաջող պահպանած է ներքին ներքին հետևողութիւնը, նրանց պատճառական կապի համաձայն:

ԺԱ) Արքան յարմարացրած են հայ ուսումնարանի հայ աշակերտի, հայի կեանքի հետ:

ԺԲ) Ի՞նչ լեզուագիտական և պատահական սխալներ կան (որոնց պոչից այնքան զգուշ ընդունել պ. Կոստանեանը): Պէտք է այս բոլորը աստիճանաբար ցույց տալ միշտ ունենալով բարի նպատակ. պ. Կոստանեանի գրութեան միայն վատարանները ցանկութեամբ և երևում: Միթէ զիջել ոչինչ արժանաւորութիւն չունի որ պարունակը սխալ է:

Գալով օգտագործելով խմբագրութեան նախնի հայագիտութիւն յայտնելով որ պատիւ է արել ինձ գրքին քննութեամբ բարի նպատակ աչքի առաջ ունենալով, համեստօրէն կ'ասեմ, որ առհասարակ լատ. կը լինի որ իւրաքանչիւր զիջելու իւրեանց մասնագէտ անձանց յանձնել: Մասնաւորապէս աւելի վարձատրել և աւելի շատ ու խիստ պահանջել. այսինքն խիստ ու լատ. մշակուած ծրագրով քննութիւն բազմակողմանի հայեցողութեամբ առարկայի վերայ: Հայրենագիտութիւնը մի նոր առարկայ է, որ Առատեանի նոր է մուտք գործել. միթէ յայտնի չէ օգտագործելով յարգելով խմբագրութեան, որ Կոստանեանը չէր կարող մասնագէտ լինել բոլոր առարկաների ժամանակակից պահանջին թէ՛ գիտական, թէ՛ մանկավարժական և թէ՛ ուսումնարանական ըստ ծրագրի:

Աւետիք Տէր-Յակոբեան.

ՄԵՆՈՒՄ

13 յուլիսի.

Մեծ. Գարեթիւից Արշակ Նալբանդեան ստորագրութեամբ Վիեննայի մէջ հրատարակած նամակը առիթ է և տալիս մեզ գրել հետևաբար Յիշեալ նամակագիրն պատասխանել մի քանի բառերով թէ ևս ինձ ամբողջ համարում, բայց որովհետև չրախելքով գրուած նամակը վերաբերում է բացի ինձ և մի պարունակ, չը կարողացայ չը պատասխանել գէթ մի քանի բառերով ինձ համարութեամբ: Վերին աստիճանի վատ մարդ պէտք է լինի այն մարդը, որ նախ գրականութեան սուրբ նշանակութիւնը չը ճանաչած և երկրորդ ինքը զինքը գետ ևս նշանակաւ չը ճանաչած, ուրիշներ ինքի վրայ դատողութիւն է տալիս և այն էլ ո՞վ մի որ է և անձն, որ ինչպէս հասարակաց ստանդարտում է, չը կ'աւանդուի հայտնի, որ ուրիշներ ինքի և համագործակցի վրայ դատողութիւն տայ:

Գարեթիւ գովելի չէ այն մարդը, որ երբ իւր պաշտօնի արհեստի կոչումը իւր վերայ իբրեւ արհամարհական բառ է ընդունում: Գրում է նամակատու Նալբանդ Արշակը, որպէս թէ ևս խաղաղք ևս դարձել ուրիշների ձեռքը, և թէ իմ սեպհական խելքը և համագործակցը իմ վրայ չէ իշխում, այս խօսքերից ևս երբեք չեմ վերադառնում որովհետև զիտեմ, թէ ինչ յայտնի մարդու բերանից է դուրս գալիս: Գո՛ւ ասեմ, պ. Արշակ քո կարծիք խելքով էլ կը վայել, որ ևս երբեք չը գնահատութեանդ և վայելութեանդ կարօտ չեմ և էլ իմ քանի խօսքեր կ'ստեղծ, բայց մամուլի բարձր պատիւը ինձ ստիպում է լռել:

Գալով նամակի այն բովանդակու-

թեանը, որ վերաբերում է պ. Ս. Տ. Մ., բոլորովին սուտ է, այն փողոցային բառերը, որ նամակատուն գործ է ածել, իւր մի նամակում ուղղած զէպի ինձ և գէպի Ս. Տ. Մ. իմ տուածս Վիեննայի անցաւ համարներում լռել առթիւ ուստի Արշակի նոր թէյի զիտի մասին, որ կարող եմ հարկաւոր գէպում, նրա աչքը չենել որ օրէնքով կ'ենթարկուէր և պատժի, բայց մենք չ'ուզեցանք: Վերջապէս ինչպէս մի մարդ չի ամաչում և արդարապէս ինքն իրեն մամուլի մէջ, էլ ուրիշ միջոց չը գտնելով: Այսքանի էլ բաւական եմ համարում գրել խնդրելով խմբագրութեանց, յիշեալ նամակի վրայ վերաբերել, որ կարող է յապագայում հայրենագիտութեան նախնի պատիւը չը խախտուի: Երբեք չը կարող եմ զիտել իւր իրենցը ինքի վրայ դատողութիւն էլ լինելուն մէջ:

Ալէքսանդր Սանդուխտ.

ԳԱՂԱՔԱՆԱՆ

ԳԱՂԱՔԱՆԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Տրէխտ. — Խաղաղական գիմնաստիկական ընկերութեան անդամներն զիջելով անկարգութեան արեւելի և միւս օրը խաղաղները ծեծեցին մի դերմանական թերթի խմբագրին և վերադարձին ոստիկանի:

Բէրլին. — Սպանիական թագաւորը սեպտեմբերի վերջին կը այցելէ կայսր Վիլհելմին և ներկայ կը լինի գերմանական զօրքերի մեծ զօրափորձերին:

Ֆրանկֆորթ. — Գրաք Ծամբորը մերձ ժամ հիւանդ է, նա մնաս բարեկց աղջականներին և մօտիկ բարեկամներին:

Ալքամ. — Քաղաքային վարչութիւնը և քաղաքացիների կոմիտէն

յայտարարեցին, որ պատասխանատուին կանգնում կարգի համար, եթէ միայն տեղական հաստատութիւնների վերայ անուանադաններն խորհրդական չեզոք լինի գրուած, խորհրդական չը բաղկերների լեզուն հայեցողից է:

Բէրլին. — Կէս. պաշտօնական «Nord. Allg. Zeit.» թերթը մասնա. ցույց անելով ֆրանսիական խիստ յարգաւորական վերայ Գերմանիայի դէմ, անուանում է ֆրանսիական միակ պե. տութիւն, որը անդադար սպառնում է եւրոպական խաղաղութեան:

Լոնդոն. — Ֆրանսիացիներն վերաւան Գանգոնցը, ձեռք բերելով 150 թնգանթ և 50,000 զօլար: Անու. միւս. ներս յետ քաղաքացիների խորհրդը:

Գրաք Ծամբորի հիւանդութեան մասին հեռագրում են Վիեննայի «Neue Wiener Zagblatte» թերթին. Գրաք Ծամբորի առողջանալու մասին ամեն. ինչ յայտն է կայ: Բիւլիցներն թէպէտ զեռ էլ յայտն են, բայց չը շարապատեցնեն յուսահատում են: Նրա պուլսը խիստ թույլ է: Վատ մարտողութեան նշաններն ուստիկանում են, թոյլութիւնը շատ մեծ է: Հիւանդի բերի արտադրութիւնը կատարելապէս մեղմ է: Մէկ օրուայ ընթացքում ֆրանսիայից ստացուեցաւ երկու հարիւ և աւելի հեռագրներ: Ծամբ. րինականներ իմաց են տալիս որ անյապաղ գալիս են Ֆրանկֆորթ:

Գրաք Գարեթեանը անյապաղ վիճել. նա է գալիս իբրեւ Օրէնականներ տան ներկայացուցիչ: Նա հեռագրեց, որ իրեն և իւր սփիտի համար պատրաստի պահուի քսան սենեակ «Hotel impérial»-ում:

Թէպէտ արդէն տասը տարին անցան, որ իւրաքանչիւր ամառները աւատական և դերմանական կայսրները միմեանց հետ տեսնուելու սովորութիւնն կրկնում են, բայց եւրոպական թերթերը այս անգամ առանձին ուղարկութեան են դարձնում իշխում տեղի ունեցած երկու կայսրների տեսակցութեանը և մի առանձին նշանակութիւն են տալիս «Daily News»-ին: Երբ անում է, որ այդ տեսակցութիւնն ինչ նշանաւոր համաձայնութիւններ են

բականները միջոց չունենալ արարանները ուղարկել զիջուք Ներսէս և Ալէք. սանդրօպով միայն ծանօթ ֆորդօնով: Ժամանակի կարծութեան պատճառով նորա ուղարկում էին արարանները ուժ հետ և լինի:

Գարեթեանից մի քանի խանութ. պաններ, ասում են, իւրեանց. կողմն են թեքել արարանը տանող վարձատրին և ամենաչինչ գումարով գնել են մեծ քանակութեամբ կտոր արարան, որ այլոց սեպհականութեան էր: Այս գէպում քարվանդարեցիք նման են հզոյ էլ միմեանց մօտ Չօքանքարան զիւղի թորեք բնակիչներին, որոնք ըստ մեծի մասին ուղտապան լինելով այլոց արարանը փոխանակ թիֆլիսից իզգիւր և Ներսէսան զօրաբանին տանելու, նաքա տանում էին ուղղակի Չօքանքարան և փառաւորապէս մարտում էին: Գարեթեանի ունի մի հասարակ. կաց զարդ և փոստայի կայարան, երկուսն էլ միմեանց կից, երկուսն էլ գիւղից դուրս: Գարեթե քարաշէն կը լաշաղան է, ունի չորս սենեակ և մինչ և 75 աշակերտ: Գարեթի արեւելեան կողմը գաւառային է գէպի վերին Աղզանի գետակը, որ պէտք է չինուի զրգարացապետական ծառանոցը աշակերտաց զօրանելու համար: Արեւմտեան կողմը փոստայի կայարանն է՝ բաւականին մօտիկ գարեթին. չորսը տեղած են մի քանի անպատու ծառեր, Տիտական պանէլը որոշում է գարեթի և կայա-

րանի սահմանը, բայց ներկայ գաւառապետի հրամանով պատնէշը տեղափոխուած է գէպի գարեթը կայարանի տեղը իբրեւ չը ներդաշնելու համար:

Առուցիլը մի հատ է, երկտասարդ, Գիւլիջանի գիւղի բնակիչ Գիւլիջանի ուսուցիչն էլ Գարեթեանի բնակիչ է: Երկուսի համար էլ կորելի է ասել — Վարդաբէ յիւրում գաւառի պատիւ ոչ ունի:

Սիւսի միայն որ գարեթը գիւղից դուրս է, եկեղեցուց բաւական հեռու: Նորա այժմեան տեղը որոշել է հանգուցեալ Գարեթի և Կայարանի Ալազ. Կանը՝ իւր այցելութեան ժամանակ, Գիւղաթիւ և հոգաբարձութեան տեսել են տեղի անյարմարութիւնը, բայց չեն վստահացել զանցառել հանգուցեալ սրբազանի պատուէրը: Սրբազանի տարօրինակ կարգադրութիւնը անհակառակ է:

Պէտք է ասել որ նորին սրբազնութիւնը ուրիշ տարօրինակ գործ էլ է րանել: Նա զօրօրինակ 1877 թուականին պատահելով Գիւլիջանում, անակնկալ կարգադրութեամբ փոխում է նորին գիւղի գարեթի նորնաթիւ հոգաբարձութեան և նորանց տեղ ընտրում է հեռուստ տեղերի մարդիկ: Ընտրում է Ծաքար Երազեանցին Ղազարի կողմ գիւղից, 60 վերստ հեռու գարեթից և Ղազարի հաշտարար գաւառորին Գաղ. քառասուն գիւղում Ներսէս-Պէգ Ա-

թարեղեանցին, մօտ 70 վերստ հեռու վերահանելի զարդոցից:

Նորին սրբազնութեան աչքում հոգաբարձութեան հեռաւորութիւնը զարդոցից մի առանձին նշանակութիւն չէ ունեցել: Նա երկի մտածել է, եթէ իւր թիֆլիզու թեմական տիտի վերայ բազմած՝ Կուր գետի ափերից կարող է տեսնութիւն անել Նիւմիանի ճեմարանում մշտապէս Գալուսեանի ձեռքով, ապա ինչի ներքին Աթարեղ Կանը, Գաղաքապետութեան Ծաքար Երազեանը կողմից չեն կարող հոգաբարձութեան անել Գիւլիջանում նորին գիւղի ծխատեղ Բարութիւն քահանայի ձեռքով:

Այս տարօրինակ կարգադրութեան ցաւալի հետևանքը լինում է այն՝ որ նորին իսկ նորին սրբազնութեան ուղարկած Գիւլիջանու զարդոցի համար ուսուցիչ Աշտարակցի Գէորգ Սիմեանեանցը՝ չէր իմանում ուժ զիմէ զարդոցի և իւրեանց այս կամ այն կարեաց համար: Վերջի վերջին նորին ուսուցիչը լատ. համարեց յանձնել իւր զարդը և սաներին Վերին Տեսչութեան խնամքին և գնալ Հաղարձիկու վանահայր Պողոս վարդապետի հետ Նիւմիանեանց ուսանողական դատարանում թարգմանի պաշտօն կատարելու նորին վարդապետի համար:

Է՛ս, թողնեք հանգուցեալ սրբազա-

նին հանգչել իւր խաղաղ չիբմի մէջ՝ հետեւելով լատինական առածին — «de morte aut bene, aut nihilo» (անպատեհալի մասին կամ բարի, կամ ոչինչ): Երկին զանազան Գարեթեանաց:

Գարեթեանից զարդոցի տեղը ևս տաւել անյարմար է նորանով, որ փոստայի կայարանի մօտ լինելով, աշակերտները անդադար պէտք է լինել զանգերի ծայրերի, կառքերի թրխիլիցը, անցուցարձ անաղների աղ մուկը, պէտք է տեսնեն անկարգութիւններ, կոխներ, լսեն հայհոյանք ևս: Եւ ինչ մանկավարժական դադար լաշաղան և քաղաքացիական կառապանների զրազութիւնը...

Գարեթի և կամուտները պատահական են, ըստ մեծի մասին աշակերտների թողալներն են: Գիւղացուց մեծամասնութիւնը ձեռնարկում է յատկացնել նորան մի որոշ մշտական եկամտից աղբիւր, բայց փոքրամասնութիւնը ճշմունտ է արդիւնը: Ամեն արտի մէջ իւր որում պէտք է լինի:

Գարեթեանից զարդոցի գոյութիւնը 15 տարուց աւելի է: Նա անդադար շարունակել է իւր դարձունէութիւնը չնորհել մի քանի անձանց անխնայ աշխատութեան: Ի զէպ է նկատել որ մեր ժողովրդական զարդոցների մեծ մասը պահպանութիւն է գտնում ոչ թէ ապահոված եկամուտներով, այլ մասնաւոր անձանց աշխատութեամբ: Դուրս համար էլ անձանց գործունէութեան

թեան դադարման հետ դադարել է և այս կամ այն զարդոցի գոյութիւնը:

Խալքան այժմեան չինութեան կառուցանելով, զարդոցը գետնուած էր Երկրեցու մօտ Առաքել Նիկիւնացի տան մէջ: Երկրեցու պատկան հողը տուել են Երկրեցու իւր համար տուն չինելու այն պայմանով, որ նա չիլէ և զարդոցի համար մի սենեակ: Անհետը չինած է և ունի իւր գրան վերը մի արձանագրութիւն, որի բովանդակութիւնը նս չեմ յիշում:

Նա ամենամեծաւոր սենեակ է զրգարոցի համար: Ունի միայն երկու փոքրիկ լուսամուտ և նորանց մէջ մի հատ զուռն գէպի սրնմուտք, որ բացվում է անմիջապէս բազի մէջ: Արեւմտեան ազատ լոյսը թղթած և ձիթած պատու: Հաներթով հաղիւ լուսաւորում էր սենեակի մէջ, որ նոստարանները զարտուած էին հիւսիսից հարաւ: Ուսեմ լոյսը ընկնում էր սաների ուղղակի և լիններին: Յատակը գետին էր, Բոլորը հակամակաւարժական: Փրկարար երէւոյթ է, որ դուրսը 2-3 տարի է, տեղափոխուած է նոր շինութեան մէջ:

(Երջարեանակի).

Գ. Բ.

